

«BOZUĞLAN» DÁSTANINDA SINONIMLER

Kadirniyazova Biybijamal

Qaraqalpaq filologiyası hám jurnalistika fakulteti studenti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15561477>

Annotaciya: Maqalada Bozuğlan dástanı tilinde синонимlerdiń qollanıw ózgeshelikleri úyrenilgen.

Таянış sózler: лексика, sózlik quram, синонимлер, emotsional hám ekspressivlik boyaw, синонимлик qatar.

Аннотация: В статье рассматриваются особенности употребления синонимов в языке эпоса "Bozuğlan"

Ключевые слова: лексика, словарный состав, синонимы, эмоциональная и экспрессивная окраска, синонимический ряд.

Abstac: The article examines the usage of synonyms in the language of the "Bozuğlan" epic.

Keywords: lexicon, vocabulary, synonyms, emotional and expressive coloring, synonymous series.

Biziń altın gáziynemiz esaplangan folklorımızdaǵı "Bozuğlan" atlı ádebiy miyrasımız qaraqalpaq milliy ádebiy tiliniń tariyxında ayırıqsha orın iyeleydi. Bul dástanda qaraqalpaq xalqınıń awızeki sóylew tiliniń oǵada bay leksikalıq, fonetikalıq, morfologiyalıq ózgeshelikleri kózge túsedi.

Qaraqalpaq tiliniń sózlik quramındaǵı sózlerdi mánilik tárepinen bahalaǵanımızda, ondaǵı mánileri bir-birine jaqın keletuǵın sózler toparı belgili orındı iyeleydi. Sinonimler, álbette, qosımsha máni názikligi, emotsional hám ekspressivlik boyawı, qollanıw sheńberi hám bir qatar usı sıyaqlı basqa da qásiyetleri menen bir-birinen parıqlanadı, olarda bar bolǵan bunday qásiyetler синонимлерdiń júdá úlken stilistikalıq imkaniyatlardıǵa iye ekenligin kórsetedi. Sinonimler predmet hám waqıya-hádiyselerdiń eń kúshli, hátte, seziler-sezilmes názik belgilerin, bul belgilerge bolǵan sub'ektiv qatnastı hám basqalardı kórsete alar eken, olar álbette, tildiń súwretlew quralları sıpatında qaraladı [1.6]. Dástan tiliniń leksika-semantikalıq baylıǵı синоним sózlerdiń kóp qollanıwı múmkinshiliginde kórinedi. Dástanda qollanılgan синонимлер pikirdi bir sóz benen qaytalay bermey, onıń синонимлик sıńarların orınlı paydalanıw arqalı hár bir sózdi kórkemlep, obrazlı etip nışanǵa dál tiyetuǵın astarlı hám tıyanaqlı túrde bayanlaw ushın jumsalǵan.

Qaraqalpaq tili leksikalıq синонимлерge oǵada bay milliy tillerdiń qatarınan orın aladı. Sinonimlik keń múmkinshiliklerden ondaǵı tereń máni ózgesheliklerinen orınlı paydalanıw arqalı pikirimizdi anıq, dál hám iqshamlı etip qurıwımız múmkin. Awızeki hám jazba túrde bayan etilgen oy-pikirge sóylewshi hám jazıwshınıń qanday qatnasta ekenligin anıqlawda da синонимлер úlken áhmiyetke iye. Óytkeni bayan etilgen hádiysege, waqıyaǵa, xabarǵa avtordıń qatnasına qaray sáykes leksikalıq birlikler tańlap alınadı.

Dástanda jumsalǵan синонимлер qatarlasıp, dizbeklesip qollanıwı arqalı ulıwmalastırıwshılıq, jámlestiriwshilik máni ańlatıp, onıń quramına kiretuǵın sózlerdiń dara turǵanındaǵı mánilerinen ózgeshe mánilik belgilerge iye bolıp kelgenligin kóremiz: dúnya-mal, el-jurt, amanlıq-sawlıq, kúsh-ǵayrat, uzaq-jıraq hám t.b

Мисаллар: Bul zalım xan aldı **dúnya-malındı**,

Endi qorqaman alar ma dep jalgız janıńdı... (213-bet).

Óz **jurtımda** awqatım keshe bolmedi,

Biz baramız Qızılbastıń **eline**... (218-bet).

-Kóbikli dáwdiń jurtı **uzaq**, mákanı **jıraq**, amanattı aman saqlamaq bizge de qıyınraq... (223-bet).

Áne **gayrat**, áne **kúsh**,

Áne erlik, áne ish...(230-bet).

Senler keldiń, nege uǵlım kelmedi,

Rústem yańlı ol **kúshi**,

Bult dáwdi teń bóldi,

Kábzesinen qaq bóldi... (242-bet).

Aman-saw keldiń be ketken móhirdar? (231-bet).

Qırıq kánizdiń ishinde,

Tilge sheshen, gápke **usta**,

Lábi jupqa bir kánize bar edi...(240-bet).

Keltirilgen mısallardaǵı sinonim sózler tiykarınan dara sózden ibarat bolǵan sinonimlik qatarlar bolıp kelgenin kóriwimizge boladı. Bunday sinonimlik qatardaǵı sózler dástan tiliniń jáne de kórkem hám tásirli bolıwına xızmet etip kelgen.

Juwmaqlastırıp aytqanda, “Bozuǵlan” dástanı qaraqalpaq ádebiy tiliniń rawajlanıwında tiykarǵı orındı iyeleydi. “Bozuǵlan” dástanı tiliniń izertleniwi boyınsha alınǵan nátiyjeler qaraqalpaq tili rawajlanıw basqışların úyreniwde teoriyalıq hám ámeliy áhmiyetke iye.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Абдурахманов Ш, Махмудов Н. Сўз эстетикаси. – Тошкент, 1981. – В.6.
2. Қарақалпақ фольклоры. Көп томлық. 14-26-томлар. Нөкис, «Илим», 2010.
3. Қалендеров М. Қарақалпақ тилиндеги синонимлердің грамматикалық структуралық хәм лексика-семантикалық өзгешеликлери. Нөкис, “Qaraqalpaqstan”, 1989.